

Syntaktická adverbializace typu *jaktěživo neměl názor* (zrušení shody se subjektem v rodě a čísle)

Josef Štěpán

Peroutkova 1760/19, 150 00 Praha 5

stepan.josef@centrum.cz

Syntactic adverbialisation of the type *jaktěživo neměl názor* (disturbance of the agreement with the subject in gender and number)

ABSTRACT: On the basis of the material of the corpus SYN, the article deals, at first, with the description of morphologically frozen expressions *jakživ, jaktěživ* with an adverbial meaning 'never' in negative clauses, while these expressions are, due to their ending, in syntactic agreement in gender and number with the grammatical subject. Also this agreement in positive clauses, where the frozen expressions mean 'ever (in one's life)', is briefly mentioned. However, the principal aim of the article is to show that the syntactic adverbialisation of these expressions in negative clauses causes the disturbance of this agreement, cf. *jaktěživo neměl názor* 'never in his life had he an opinion', while there are two possible results of this adverbialisation: the forms of neuter *jaktěživo, jakživo* are more common in Bohemia, while the forms of masculine *jaktěživ, jakživ* are used rather in Moravia. The author interprets the frequency of both concordant and non-concordant (frozen) expressions, ordered according to their descending frequency in SYN.

KEY WORDS: agreement and disagreement with the subject in gender and number, adverbialisation, frequency, noun, pronoun, adverbial (frozen) expression, negative clause, corpus

KLÍČOVÁ SLOVA: shoda a neshoda se subjektem v rodě a čísle, adverbializace, frekvence, substantivum, zájmeno, adverbialní (ustrnulý) výraz, záporná věta, korpus

1 Úvod

Vycházíme z Formálně-sémantického rovinného popisu (FSRP) současného gramatického systému (Štěpán 2012), který spočívá v tom, že vedle roviny fonologické a morfologické rozlišujeme dvě syntaktické roviny (souvětněčlenskou a větňěčlenskou). Postup od formy k sémantice kombinujeme s postupem opačným od sémantiky k formě, přičemž základní pro popis jazyka je postup od jazykové formy. Zajímá nás zde skutečnost, že na větňěčlenské rovině u elementárních jednotek tohoto systému, jimiž jsou větňě členy, pozorujeme nejrůznější

změny, jimiž se vytvářejí variantní prostředky ve spisovné češtině; jsou to mimo jiné procesy prepozicionalizace, konjukcionalizace a adverbializace v syntaktické normě, jimiž vznikají z jiných slovních druhů předložky, spojky a příslovce (Štěpán 1988). Jde o dílčí jevy dynamiky syntaxe současné spisovné češtiny, které vedou k obohacování o varianty v mluvené spisovné češtině.¹

Výsledkem adverbializace na morfologické rovině, v níž pracujeme se slovními druhy, je ustrnutí některých jednotlivých tvarů a slovních spojení v platnosti příslovečného určení a jejich přehodnocení v jedno slovo, v odpovídající slovní druh neohebný s lexikálním významem, tj. příslovce (Dokulil 1982: 263). Adverbializace na morfologické a syntaktické rovině se projevuje tak, že některé číslovky a substantiva s neurčitým kvantitativním významem (*tisíce, spousta, řada*) se ve větě adverbializují, nabývají významů nejrůznějších adverbií (Štěpán 1976: 255n.),² což má za následek i to, že se v predikátu ruší shoda se subjektem, objevuje se tvar neutra. Např. subjekt *spousta* je svým tvarem substantivum nominativu feminina, má však význam 'mnoho, hodně' (Štěpán 1986):³

(1) Většinou na ní bylo **spousta** lidí (SYN).

Z hlediska sémantického jde o spojení kvantitativního přívlastku *spousta* a počítaného jevu (*lidí*), o spojení, které jako celek vyžaduje predikát se zakončením ve tvaru neutra.

Cílem tohoto příspěvku je všimnout si na syntaktické rovině procesu adverbializace výrazu v záporné větě⁴ jako

(2) **jaktěživo** neměl názor (SYN),

ve které výraz *jaktěživo* ve tvaru neutra, jenž vznikl morfologickou adverbializací, má význam 'nikdy'; v predikátu je ovšem tvar maskulina, ruší se tedy u výrazu *jaktěživo* jeho shoda se subjektem v rodě. Vedle toho ovšem existuje jako varianta i původní věta, v níž se zachovává shoda se subjektem v rodě maskulina, tedy tvar *jaktěživ*. Tomuto jevu byla zatím věnována malá pozornost, a to na základě jen rozsahem omezené manuální excerptce (Štěpán 1985). K podrobnějšímu výzkumu tady použijeme už především doklady z elektronického korpusu psané češtiny SYN, který ve své třetí verzi z ledna 2014 má 2 232 milionů textových slov, slovních tvarů (tokens). Doklady, u nichž v tomto člán-

¹ V současné spisovné češtině probíhá vývojový pohyb nejen v syntaxi, ale i ve všech dalších rovinách jazykové stavby přes variantní jevy, srov. už A. Jedlička (1969).

² O číslovkách psal už J. Zima (1955). Nejnověji o nominálních kvantifikátorech (především *spousta*) srov. P. Adámková (2013, s. 121n.), která uvažuje o jejich deflektivizaci v návaznosti na koncepci O. Uličného (2003).

³ K lexikální sémantice neurčitých kvantifikátorů srov. V. Veselý (2009).

⁴ Takovými zápornými větami v češtině se nezabývá J. Haller (1948) ve své jinak důkladné reakci na monografii Vachkovu (1947).

ku není označen pramen jejich původu, jsou právě z korpusu SYN. U ostatních dokladů je označen pramen z excerпованé současné české prózy.

Všimneme si nejprve výrazů *jaktěživ, jakživ* aj., u nichž proběhla jen první fáze adverbializace tak, jak adverbializaci na morfologické rovině vymezil M. Dokulil, a u kterých je ještě shoda se subjektem v rodě a čísle (2), dále ukážeme na druhou fázi procesu adverbializace, během níž na syntaktické rovině dochází ke zrušení této shody (3)⁵ a která dosud podrobněji popsána nebyla. Uvedeme dva frekvenční seznamy jednotlivých tvarů těchto výrazů v korpusu SYN a tyto seznamy budeme interpretovat z hlediska popisu jejich adverbializace (4).

2 Shoda výrazů *jaktěživ, jakživ* aj. se subjektem v rodě a čísle

Součástí výrazů *jaktěživ, jakživ* je adjektivum, které ve větnečlenské funkci doplňku závisí na predikátu a současně se formálně shoduje se subjektem ve jmenném rodě a čísle. Subjekt je vyjádřen substantivem, popř. zájmenem, což se projevuje v zakončení výrazů *jaktěživ, jakživ* aj. U těchto výrazů proběhla už na **morfologické rovině** první fáze adverbializace, kdy ze dvou (popř. tří) slov, tj. z výrazu *jak*, adjektiva *živ*, které je v nominativu, a zájmena *tě* vzniklo ustrnutím (adverbializací) slovo jedno, adverbium (*jakživ, jaktěživ* atd.). Na prstech jedné ruky jsou v korpusu SYN spočítatelné jednotlivé doklady neadverbializované (*jak živ, jak živa, jak živo, jak živí*). Stranou necháváme výrazy *odjakživa, odjaktěživa* s významem 'vždy, stále' v kladných větách, srov. *Měla ho odjakživa ráda*, nebo s významem 'nikdy' v záporných větách, srov. *Odjaktěživa nesnáším hru na bafání* (Tejkalová 213), v nichž adjektivum je v genitivu. V korpusu SYN je ještě 18 dokladů na neadverbializovaný tvar *od jakživa*. Výraz *dojakživa* je doložen třemi doklady ve frazeologickém spojení *odjakživa dojakživa* a jednou na neadverbializovaném tvaru *do jakživa* v kladné větě.

Na syntaktické rovině se adverbializované výrazy *jaktěživ, jakživ* aj., které se shodují se subjektem v rodě a čísle, což se projevuje v jejich zakončení, vyskytují ve větách kladných (2.1) a ve větách záporných (2.2). Popis záporných vět vytváří jisté předpoklady pro charakteristiku procesu syntaktické adverbializace v oddíle 3 tohoto článku.

2.1 V kladných větách se výrazy *jaktěživ, jakživ* aj. užívají **ve větách tázacích**, kde se shodují se subjektem v rodě a čísle a kde mají význam 'vůbec, někdy, kdy'. Jsou to otázky samostatné (3), (4) i závislé otázky v souvětí, které se už

⁵ O shodě nebo o zrušení této shody rozhoduje zpravidla nejbližší kontext, a to jmenný rod přičestí činného, srov. většinu následujících dokladů. Jen zřídka musíme přihlížet ke kontextu širšímu např. u predikátu, který není v čase minulém, srov. *Rozhodla jsem se, že o naší zmařené svatbě s Toniem už jakživ nepromluví*, kde jde o zrušení shody, protože subjekt *já* je podle širšího kontextu femininum.

staly vztažnými větami (5), (6); takové věty předpokládají ovšem nevyjádřené záporné myšlenky, jako 'nikdo ho nikdy neviděl' apod.

- (3) Kdo to **jaktěživ** viděl?
- (4) [V]iděl jste **jakživ** býčí zápasy?
- (5) Před nimi stál nejvyšší a nejmohutnější Němec, jakého **jaktěživ** viděl.
- (6) červeně krytý chrám jest obklopen nejkrásnějšími lipami a vrouben nejvelebnějšími horami, které jsem **jakživ** viděla.

V kladných oznamovacích větách se často ještě v 19. století užívaly výrazy *jaktěživ*, *jakživ*, které se shodovaly se subjektem v rodě a čísle ve významu 'za celý život, po celý život, vůbec', o čemž svědčí mnoho dokladů z krásné literatury v Příručním slovníku jazyka českého, které jsou dnes už zastaralé, srov. *Náš tatík to byl člověk, aby ho pohledal, ten pomohl jaktěživ každému* (Němcová). V současné češtině se s tímto jevem setkáváme zřídka:

- (7) Tuto zručnost vlastní **jaktěživ**.
- (8) Slyšeli jste **jakživi** něco takového!

Ve všech těchto kladných větách se zachovává shoda výrazů *jaktěživ*, *jakživ* se subjektem ve jmenném rodě a čísle, k narušování této shody nedochází. Zcela ojediněle výraz *jaktěživ* nezávisí na subjektu, ale ve významu 'vůbec' na substantivu v predikátu jmenném se sponou (9):

- (9) Bližší jsou mu, jak je tomu na podobných ministerstvech **jaktěživo** zvykem, umělecky pochybné, leč politicky korektní monumenty.

2.2 V záporných větách se často užívají výrazy *jakživ*, *jakživa...*, *jaktěživ*, *jaktěživa*, které se shodují se subjektem v rodě a čísle a mají v těchto větách význam 'nikdy'. Uvedeme všechny doložené případy. Substantivum v subjektu je v singuláru maskulina životného (10), (11), feminina (12), (13), neutra (14), (15), u neutra bývá místo substantiva vedlejší věta podmětná (16). Substantivum v subjektu je v plurálu maskulina životného (17), (18) i neživotného (19), feminina (20), plurál neutra není v korpusu SYN doložen.

- (10) Takový nápoj Michal **jaktěživ** nepil.
- (11) Můj přítel **jakživ** nechodil do divadla.
- (12) Tak krásná cukrárna tu **jaktěživa** nebyla.
- (13) jeho sestra by **jakživa** takové místo nesměla přijmout.
- (14) Joeovo řemeslo se mi **jaktěživo** líbit nebude.
- (15) že se jí děťátko **jakživo** nenarodí.
- (16) Nikoho by **jakživo** nenapadlo, že by jim prostě jen tak upláchl.
- (17) A vojáci na obou stranách **jaktěživi** nezapomenou na zuřivě hřmění děl.
- (18) Jugoslávci o Wagnerovi **jakživi** neslyšeli.
- (19) nově vysázené lesy, ty staré, husté a voňavé, už **jaktěživy** nevydají svá ponurá tajemství.
- (20) Ženy **jaktěživy** nehostily tak vzácné pány.

Ve funkci subjektu, se kterým se v rodě a čísle shodují výrazy *jakživ*, *jakživa...*, *jaktěživ*, *jaktěživa...*, ovšem může být i zpravidla osobní zájmeno bezrodé,

keré je někdy nevyjádřené a které v kontextu má platnost singuláru maskulina (21), (22), feminina (23), (24), neutra, kde subjektem bývá záporné zájmeno *nic* (25). V plurálu má zájmenný subjekt platnost maskulina životného, jde o nevyjádřené zájmeno osobní (26), nebo vztahné (27), nebo má platnost feminina (28), (29), (30). V korpusu SYN není doložen plurál maskulina neživotného a plurál neutra.

(21) V Sydney jsem **jaktěživ** nebyl.

(22) Tak tohle jsem **jakživ** nečekal.

(23) Já jsem zas **jaktěživa** neviděla takhle povídavé děti.

(24) Já jsem zas **jakživa** neslyšela [...].

(25) Tebe **jakživo** nic nenapadlo.

(26) To jsme **jakživi** nejedli.

(27) sou mezi nima lidi, kteří **jakživi** neudělali nic horšího.

(28) a tak se stalo, že se ocitly [bachyně] na veliké mýtině, kde ještě **jaktěživy** nebyly.

(29) Vy jste ty své věci asi ještě **jakživy** nepraly.

V jednočlenné větě (30) je shodný výraz ve tvaru neutra:

(30) Blankenům se **jakživo** tak dobře nevedlo.

3 Syntaktická adverbializace v záporných větách jako zrušení shody výrazů *jaktěživo*, *jakživo* aj. se subjektem v rodě a čísle

Proces adverbializace, ve kterém už v minulosti ze dvou, popř. tří slov vzniklo na morfologické rovině ustrnutím (adverbializací) slovo jedno (*jakživ*, *jaktěživ*), **pokračuje v záporných větách** druhou fází i dnes, kdy v syntaktické normě současné češtiny ještě častěji než dříve ustrnuje zakončení adverbia, tj. ruší se shoda v rodě a čísle mezi těmito adverbialními výrazy a subjektem. Je možno snad konstatovat na základě výzkumu v osmdesátých letech minulého století (Štěpán 1985: 214), že je v češtině tendence ke dvěma výsledkům této adverbializace, tohoto ustrnutí, a to tvary neutra *jaktěživo*, *jakživo* (3.1), které se šíří spíše ve vlastních Čechách (doklady ze Štroblové, Kočové, Šotoly), a tvary maskulina *jaktěživ*, *jakživ* (3.2), jež jsou příznačné spíše pro Moravu (doklady z Mrštíka, Herbena, Rafaje).⁶ Tvary *jaktěživo*, *jakživ* najdeme ovšem ojedinelé i u rodilých Moravanů stejně jako tvar *jaktěživ*, *jakživ* u rodilých Čechů z vlastních Čech. K rozlišení uvedených dvou výsledků adverbializace nelze bohužel využít korpusu SYN, protože u jeho pramenů (zdrojů) není vždy jasný moravský nebo český původ autora. Můžeme však už tvrdit, že proces adverbializace se uplatňuje nejdříve v běžně mluveném jazyce⁷ celého Česka a odtud

⁶ Podobná situace jako na Moravě je patrně i ve spisovné slovenštině, srov. Horák (1979: 129).

⁷ Běžně mluveným jazykem rozumíme jazykové útvary, které stojí v přechodném pásmu mezi vyhraněnými strukturními útvary, jimiž jsou spisovný jazyk a dialekt (Jedlička 1974: 38).

proniká do mluvené spisovné češtiny. V české próze bývá někdy manýra v tom, že autor(ka) užívá jen jeden ustrnulý tvar (např. J. Štroblová tvar *jaktěživo*, viz doklad 34).

Shodné a neshodné užívání výrazů typu *jaktěživo*, *jaktěživ* nestačí charakterizovat jen formálně, ale alespoň stručně je třeba tu zmínit i dvě skutečnosti sémantické. Je zajímavé, že některé kombinace nejsou přijatelné, srov * *to jste jakživa neviděl*, * *v tom autě jakživý hezká ženská na zadku neseděla*. Užívání rodu a čísla není irrelevantní, nýbrž právě singulár maskulina a neutra jsou k adverbializaci náchylnější než ostatní kombinace rodu a čísla. Nejde jen o formální shodu v rodě a čísle, ale i o to, že hodnocení délky vlastního nebo cizího života pronáší zpravidla osoba, jak ukazuje naprostá většina dokladů, nebo jiné živé bytosti (28). Volnější jsou obrazná vyjádření s personifikací (12, 53) nebo desémantizovaná užití, kdy mluvčí s příslušnou životní zkušeností na gramatické stavbě věty kromě problematiky užitého zkoumaného výrazu nijak neparticipuje (19, 42).

3.1 Neshodné tvary neutra *jaktěživo*, *jakživo* jsou zpravidla doloženy u subjektu vyjádřeného nebo nevyjádřeného zájmenem v singuláru maskulina životního (31), (32), feminina (33), (34), v plurálu maskulina životního (35) a feminina (36). Doloženy nejsou výrazy *jaktěživo*, *jakživo* u zájmenného subjektu maskulina neživotního v singuláru i plurálu a neutra v plurálu:

- (31) Nikdo ho **jaktěživo** nezavštívil do představ o poválečném Německu.
- (32) Tuhle místnost jsem **jaktěživo** neviděl.
- (33) Ani jednoho z vás jsem **jaktěživo** neviděla.
- (34) Příležitost kázat morálku, kterou ona si nedala **jaktěživo** ujít (Štroblová 76).
- (35) My dva si **jaktěživo** neporozumíme.
- (36) schopných žen, které **jakživo** nic nespletou.

Zřídka neshodné tvary neutra jsou u subjektu vyjádřeného substantivem, a to v singuláru maskulina životního (37), (38) i neživotního (39), feminina (40), v plurálu maskulina životního (41), feminina (42). Také zde nejsou doloženy výrazy *jaktěživo*, *jakživo* u substantivního subjektu neživotního v plurálu. Tvar středního rodu singuláru je u predikátu tehdy, je-li subjektem neurčitá číslovka se jménem počítaného jevu (43).

- (37) člověk z nich **jakživo** nevyrazí slušnou známku.
- (38) Co je to za klub pracujících, když se tam žádný pracující **jaktěživo** nedostane (Konáš 38).
- (39) K Winantovi se plán **jaktěživo** nedostal.
- (40) v tom autě **jakživo** hezká ženská na zadku neseděla.
- (41) Oba Jaroslavové prý také **jaktěživo** neházeli chyby jeden na druhého.
- (42) kolem její hájenky u lesa v Českém ráji houby **jaktěživo** nerostou.
- (43) Ukázalo se, že tisíce vojáků Rudé armády **jaktěživo** předtím nebylo ve velkoměstě.

3.2 Neshodné tvary maskulina *jaktěživ*, *jakživ* nacházíme především u subjektu, který je vyjádřen nebo nevyjádřen v singuláru zájmenem feminina (44),

(45), neutra (46), (47), v plurálu maskulina životného (48), (49) i neživotného (50), feminina (51). Neshodné tvary nejsou doloženy u neutra v plurálu.

- (44) Tohle jméno bych **jaktěživ** nečekala.
(45) Ju, panečku, to jste **jakživ** neviděla!
(46) To by mě **jaktěživ** nenapadlo.
(47) **jakživ** mu nic nebylo.
(48) Krásnější palác **jaktěživ** v životě neviděli.
(49) **jakživ** jste nejedli takový guláš.
(50) Kdepak body! Tady **jaktěživ** nebyly, to přece víš.
(51) takže jsme si spolu **jaktěživ** nestihly pořádně v klidu popovídat.

Subjekt bývá méně často vyjádřen i substantivem, a to v singuláru feminina (52), (53) a neutra (54), v plurálu maskulina životného (55), (56) i neživotného (57). Neshodné tvary nejsou doloženy u feminina a neutra v plurálu. Tvar středního rodu singuláru je u predikátu jedině možný tehdy, je-li subjektem neurčitá číslovka se jménem počítaného jevu (58).

- (52) Žádná věda to u vás **jaktěživ** nebyla.
(53) Obuv **jakživ** nepoznala krém.
(54) Kralování mu **jakživ** nevonělo.
(55) jaké oba konstruktóři ještě **jaktěživ** neviděli.
(56) Někteří lidé vám do očí **jakživ** neřeknou nic zlého.
(57) Tvé občasně výpady neměly **jakživ** žádnou koncepci.
(58) Podle Marie tolik lidí na Václaváku **jaktěživ** nebylo.

V jednočlenné větě (59) je neshodný výraz ve tvaru maskulina:

- (59) To proto, že do toho baráku se **jakživ** nevstupovalo předníma dveřma, jen zadníma (Kocábová 167).

4 Frekvenční seznamy a jejich interpretace

Frekvence všech tvarů příslovce typu *jak(tě)živ(o)* v obou číslech a třech rodech (tab. 1) a frekvence jen ustrnulých tvarů (tab. 2) v korpusu SYN z ledna 2014 uspořádaných podle klesající frekvence nám poskytují kvantitativní údaje, které interpretujeme z hlediska procesu adverbializace.

Tabulka 1 – Frekvence všech tvarů (shodných i neshodných) příslovce typu *jak(tě)živ(o)*

| | | | |
|-----------|-----|-----------|----|
| jakživ | 615 | jaktěživa | 62 |
| jaktěživ | 325 | jakživi | 48 |
| jaktěživo | 131 | jaktěživi | 30 |
| jakživa | 128 | jakživy | 10 |
| jakživo | 90 | jaktěživy | 5 |

Vysokou frekvenci tvarů maskulina (615, 325) na prvních dvou místech v tabulce lze vysvětlit tím, že tento jmenný rod je nejčetnější v češtině vůbec u substantiv a adjektiv (Těšitelová 1985: 59, 64). Jako druhý nejčastější rod

v češtině uvádí M. Těšitelová u obou slovních druhů femininum.⁸ V naší tabulce je to však neutrum *jaktěživo* (131), což je způsobeno vysokým počtem ustrnulých tvarů (106), jak uvádíme v tabulce 2. Tvary feminina *jakživa* (128) a *jaktěživa* (62) jsou až na čtvrtém a šestém místě v seznamu.

Tabulka 2 – Frekvence ustrnulých tvarů

| | | | |
|-----------|-----|-----------|----|
| jaktěživo | 106 | jaktěživ | 58 |
| | | jaktěživi | 25 |
| | | jaktěživa | 15 |
| | | jaktěživy | 8 |
| jakživo | 56 | jakživ | 30 |
| | | jakživi | 17 |
| | | jakživa | 8 |
| | | jakživy | 1 |

| | | | |
|----------|----|-----------|----|
| jakživ | 48 | jakživa | 20 |
| | | jakživi | 16 |
| | | jakživo | 7 |
| | | jakživy | 5 |
| jaktěživ | 44 | jaktěživi | 18 |
| | | jaktěživa | 15 |
| | | jaktěživo | 7 |
| | | jaktěživy | 4 |

Pro ustrnutí tvarů je charakteristické, že častější jsou v korpusu SYN tvary neutra *jaktěživo* (106) a *jakživo* (56) než tvary maskulina *jakživ* (48) a *jaktěživ* (44). Vpravo od těchto ustrnulých (neshodných) tvarů uvádíme vždy sloupec shodných tvarů s jejich frekvencí, z nichž ustrnulé tvary vznikly. Ustrnulé tvary *jaktěživo*, *jakživo* se užívají nejčastěji místo maskulinních shodných tvarů *jaktěživ*, *jakživ*. Ustrnulé tvary *jakživ*, *jaktěživ* nejsou už tak vyhraněné, velmi blízkou frekvenci mají shodné singulární femininní tvary *jakživa*, *jaktěživa* a plurálové maskulinní životné tvary *jakživi*, *jaktěživi*.

5 Závěr

Na procesu syntaktické adverbializace výrazů *jaktěživ*, *jaktěživa*, *jaktěživo*, *jakživ*, *jakživa*, *jakživo*, *jaktěživi*, *jaktěživy*, *jakživi*, *jakživy* v záporných větách současné češtiny je možno si naznačit obecnější vztah obsahu a formy v jazykovém systému. Strukturalistický přístup vychází z morfologické formy těchto výrazů, tyto jednoslovné výrazy vznikly ustrnutím z výrazů víceslovných. Na syntaktické rovině jazykového systému se tyto výrazy užívají ve větách, kdy hodnocení délky vlastního/cizího života pronáší zpravidla osoba, a shodují se svým zakončením se subjektem ve jmenném rodě a čísle, a proto byly zařazovány k doplňku (F. Trávníček, V. Šmilauer, F. Kopečný). Jazykový význam těchto výrazů, který vzniká už v nějakém myšlenkovém procesu, je 'nikdy', je to tedy časové adverbium; předmětem myslí bez myšlenkového zpracování je věcný obsah, denotát. Tento časový obsah působí prostřednictvím jazykového adverbialního významu 'nikdy' na morfologickou formu uvedených výrazů ve větě, porušuje formální shodu těchto výrazů se subjektem a vede k ustrnutí, syntaktické adverbializaci, jejímž výsledkem jsou ve větě jen ustrnulé výrazy *jaktěživo*,

⁸ T. Bartoň a kol. (2009: 146) mají v korpusu SYN2005 u adjektiv vyrovnaný poměr maskulin a feminin. Podle M. Těšitelové (1985: 64) ve věcném stylu počet feminin stoupá.

jakživo, jakživ, jaktěživ. Obsah tedy působí změnu formy. Jde o dlouhodobý proces, který má své kořeny už v obrození a při němž neustále v jazyce dochází k narušování a obnovování jednoty obsahu a formy. V současné češtině tak koexistují varianty: vedle původních výrazů typu *jaktěživ*, které se shodují se subjektem v rodě i čísle (viz výše oddíl článku 2), jsou i výrazy, které se se subjektem v rodě a čísle neshodují, jsou syntakticky adverbializované (oddíl 3).

Při zkoumání procesů syntaktické adverbializace výrazů typu *jaktěživo, jaktěživ* by bylo možné a vhodné využít i elektronických mluvených korpusů z celého území českého jazyka, a to velkého webového korpusu czTenTen12 na Masarykově univerzitě.⁹

LITERATURA

ADÁMKOVÁ, P. (2013): Deflektivizace nominálních kvantifikátorů: konstrukce s výrazem *spousta*. In: O. Uličný – O. Bláha (eds.), *Studie k moderní mluvnici češtiny. 6, Úvahy o české morfologii*. Olomouc: Univerzita Palackého, 118–140.

BARTOŇ, T. – CVRČEK, V. – ČERMÁK, F. – JELÍNEK, T. – PETKEVIČ, V. (2009): *Statistiky češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.

Český národní korpus – SYN leden 2014. Dostupný z [www: <http://www.korpus.cz>](http://www.korpus.cz)

DOKULIL, M. (1982): K otázce slovnědruhových převodů a přechodů, zvl. transpozice. *Slovo a slovesnost*, 43, 257–271.

HALLER, J. (1948): O českém záporu. *Naše řeč*, 32, 21–36, 141–157.

HORÁK, G. (ed.) (1979): *Česko-slovenský slovník*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.

JEDLIČKA, A. (1969): Vývojová dynamika současné spisovné češtiny. *Naše řeč*, 52, 79–94.

JEDLIČKA, A. (1974): *Spisovný jazyk v současné komunikaci*. Praha: Universita Karlova.

ŠTĚPÁN, J. (1976): K dynamice tzv. neurčitých kvantitativ. *Slavica Pragensia*, 19, 251–262.

ŠTĚPÁN, J. (1985): *Jaktěživ (jakživ)*. *Naše řeč*, 68, 213–214.

ŠTĚPÁN, J. (1986): K normě a kodifikaci shody přísudku s podmětem obsahujícím kvantitativní přívlástek. *Naše řeč*, 69, 186–192.

ŠTĚPÁN, J. (1988): K vývojovým tendencím v syntaktické normě současné češtiny. In: R. Brabcová – F. Štícha (eds.), *Dynamika současné spisovné češtiny z hlediska lingvistické teorie a školské praxe*. Praha: Univerzita Karlova, 71–78.

ŠTĚPÁN, J. (2012): K otázce souvětých členů (klauzí). *Slovo a slovesnost*, 73, 83–102.

⁹ Za velmi podnětné připomínky děkuji dvěma neznámým recenzentům.

Syntaktická adverbializace typu jaktěživo neměl názor (zrušení shody se subjektem v rodě a čísle)
Josef Štěpán

TĚŠITELOVÁ, M. (1985): Kvantitativní charakteristiky jevů morfologických. Substantiva. Adjektiva. In: M. Těšitelová a kol., *Kvantitativní charakteristiky současné češtiny*. Praha: Academia, 59–67.

ULIČNÝ, O. (2003): K deflektivizačním tendencím ve slovanských jazycích. In: I. Pospíšil – M. Zelenka (eds.), *Česká slavistika 2003. České přednášky pro XIII. mezinárodní kongres slavistů*. Ljubljana 15. – 21. 8. 2003. Praha: Academia, 155–163.

VACHEK, J. (1947): *Obecný zápor v angličtině a češtině*. Praha: Nákladem Filosofické fakulty University Karlovy.

VESELÝ, V. (2009): Lexikální sémantika neurčitých kvantifikátorů v současné češtině. *Slovo a slovesnost*, 70, 175–192.

ZIMA, J. (1955): Tisíce lidí zhlédlo... In: M. Dokulil, B. Havránek, A. Jedlička, F. Váhala (eds.), *Jazykový koutek Československého rozhlasu (Druhý výběr)*. Praha: SPN, 304–307.

EXCERPOVANÁ SOUČASNÁ ČESKÁ PRÓZA

Kylián, R., Kontakt 1990 – Kocábová, N., Růže, 2007 – Konáš, M., Zimní srst a letní křídla aneb Městečko zvichřené bigbítem, 2000 – Štroblová, J., Obětní kámen, 1987 – Tejkalová, J., Já a štrúdl, 2010.